

Наталія Кунанець

БІБЛІОТЕКИ ЛЬВІВСЬКИХ ТОВАРИСТВ (1848—1921 рр.):
МОТИВАЦІЙНІ ЧИННИКИ ЗАСНУВАННЯ

У статті досліджено фактори заснування книгозбірень українських, польських та інших національних товариств у Львові протягом 1848—1921 рр.

Ключові слова: *Львів, суспільно-політична ситуація, національні товариства, бібліотеки, розвиток бібліотечної справи.*

В статті досліджені фактори утворення бібліотек українських, польських і других національних обществ во Львові на протяженні 1848—1921 рр.

Ключевые слова: *Львов, общественно-политическая ситуация, национальные общества, библиотеки, развитие библиотечного дела.*

In article factors of foundation of collection of books of Ukrainian, Poland and other national communities if Lviv in the period from year 1848 till year 1921 were examined.

Key words: *Lviv, social-politic situation, national communities, libraries, development of library business.*

Друга половина XIX ст. вирізнялася інтенсивним розвитком науки і техніки в усіх європейських країнах. Ця хвиля активного поступу наукової думки не могла оминати Львова. Виникли об'єктивні умови для становлення української наукової думки, яка, зазначалося у «Запрошенє ученихъ рускихъ на з'їздъ до Львова» [47], була б «Ако покровище лѣтартарѣри нашої», збирала б «паматкы історически родѣ нашого и мзыка по краю розсипани», «розписовавъ стосовни до потребъ народа».

Поряд із цим зросла політична активність усіх верств населення. Громади почали сприяти інтенсивному розвитку своїх установ, проте виникали і суперечності, оскільки перетиналися інтереси цих структур. За створення кожної української установи доводилося вести тривалу і наполегливу боротьбу. Причому зусилля української громади значною мірою спрямовувалися на уникнення польського інтелектуально-духовного та австро-угорського політичного впливу.

1848 рік став своєрідною точкою відліку для активізації розвитку всіх сфер життєдіяльності суспільства Галичини, зокрема наукової та культурної. Послаблення габсбурзького централізму надало певний поштовх для поступу науки та культури різних народів, що проживали в Австро-Угорській імперії. У такій політичній ситуації Галичині та Львову зокрема судилося відіграти визначну роль у розвитку української і польської освіти, науки і культури. Причиною такої ситуації, зазначають дослідники [46], стало прагнення і українців, і поляків перетворити Галичину зі столицею у Львові в національно-культурний і політичний центр визвольних змагань за майбутнє національних держав. Львів для цього надавався найкраще: тут були зосереджені хоч і нечисленні, але поважні наукові сили — професори вищих навчальних закладів, вчителі українських і польських гімназій, творча інтелігенція, молодь, яка навчалася у вищих школах Львова, Кракова, Відня, Праги та інших міст. Львів — одне з небагатьох міст, тісно пов'язаних з історією багатьох національностей — українців, поляків, німців, євреїв, вірмен. Їх компактне проживання у Львові сприяло формуванню неповторно-специфічного культурного мікроклімату та наукового середовища. Від кінця XIX ст. місто стає духовною столицею краю, відомою далеко за кордоном. Однак відзначимо, що в ньому відбуваються постійні змагання між польською та українськими громадами.

Польська громадськість виступала єдиним консолідованим фронтом, під гаслом збереження, закріплення і поширення «польського національного стану посідання» [57] у Галичині, згуртувавши всі політичні партії проти українського національно-політичного руху.

Українська громадськість об'єднувалася у декілька течій та суспільно-політичних рухів, погляди яких на розвиток культури кардинально не розходилися. Однак така розрізненість не сприяла кон-

солідації сил. Усі спроби українського населення відстоювати свої національні інтереси відразу ж нашоувхувалися на могутню протидію урядових та польсько-аристократичних кіл, які вважали Галичину «своєю територією» [93]. Ареною боротьби між польською та українською громадськістю були всі сфери суспільного життя, зокрема бібліотечна. Кожна книгозбірня ставала осередком національно-культурного життя своїх громад, оскільки критерієм заснування книгозбірні визначалася не лише національна приналежність членів, а й їх прихильність до певних ідеологічних течій, що було мотивацією виокремлення культурного закладу.

Конфронтаційна суспільно-політична ситуація в умовах міжнародної нестабільності не могла не викликати тривогу у Відні, що змусило уряд піти на задоволення певних вимог українців, зокрема виділити деякі кошти на культурні та господарські потреби. Однак для забезпечення потреб українських культурних установ виділялося незначні кошти. У цьому плані покажемо є 1902 рік, коли вони отримали 35 900 крон. Для порівняння зазначимо, що для польських установ у цьому ж році було виділено 333 050 крон [39]. Таке співвідношення спостерігалось майже щорічно, відрізнялися лише абсолютні цифри, які свідчать, наскільки «правдивими» були твердження влади щодо рівноправного розвитку всіх націй.

Хоча проголошені австрійською владою свободи мали декларативний характер, на деякі поступки для населення Галичини Відень усе ж пішов. Це активізувало національний рух, який упродовж тривалого часу зосереджувався у культурно-освітній ділянці. Національне відродження, що розпочалося у Галичині і на перший план поставило розвиток освіти та культури, в першу чергу було пов'язано з формуванням свідомості національної інтелігенції, здатної визначити стан культури у краю і запропонувати реальну програму його покращання.

Передова інтелігенція Галичини визнала необхідність об'єднання у товариства, які в умовах австро-угорського панування виступили вагомим чинником розвитку національної науки та культури. «Весна народів та прив'язувані до неї надії видвинули на перший план потребу організації українських наукових і літературних робітників у Галичині» [30], покликаних сприяти розвитку української науки та культури, зазначав Я. Возняк.

Для цих інституцій було характерним змагання за розвиток науки, збереження рідної мови, звичаїв, формування філософської, державотворчої та правничої думки. Завдяки активній діяльності різноманітних спілок, члени яких проводили дослідження майже в усіх галузях науки, у Львові відбувається становлення значної кількості наукових шкіл, що отримали всесвітнє визнання.

У досліджуваній період у Львові діяло понад 100 наукових, фахових, студентських товариств, що об'єднували своїх членів за фаховим чи фахово-національним принципом. Розвиток цих товариств не міг активно розгортатися без створення бібліотек та формування релевантних фондів.

Поряд з українськими товариствами у цей час створюються національні установи представників майже всіх національностей, що проживали у Львові. Серед спілок понад 80 товариств організували бібліотеки, фонди яких розрізнялися тематикою та кількістю видань; функції цих бібліотек, що обумовлювалися статутами самих товариств, були аналогічними — насамперед на них покладалося завдання інформаційного забезпечення наукових досліджень членів товариства та сприяння підвищенню їх фахового рівня. Протягом усього періоду існування залежно від того, як змінювалися обставини, серед яких доводилося працювати, книгозбірні товариств ставили перед собою актуальніші завдання та обирали ефективніші методи їх досягнення.

Необхідність в отриманні оперативної інформації за темами досліджень, яку не завжди могли надати інші бібліотеки, спонукала товариства до створення власних бібліотек з релевантними фондами, щось на зразок сучасних бібліотек науково-дослідницьких установ чи академічних книгозбірень. Це було одним із головних мотиваційних чинників формування культурної, зокрема бібліотечної, політики у місті. Населенню, що прагнуло культурного й освітнього поступу, виявилось недостатньо створених владою чи приватними власниками книгозбірень.

Мета цієї статті — розглянути основні віхи заснування бібліотек громадських спілок у Львові у період найбільшого пожвавлення цього процесу, об'єктивні чинники, що сприяли їх розвитку, та деякі особливості їх функціонування.

До історії бібліотек наукових, фахових, педагогічних, студентських товариств час від часу звертаються сучасні історики та біб-

ліотекознавці, проте у поле їхньої уваги потрапляють окремі книгозбірні і переважно в контексті розвитку самої спілки.

Безперечно, найбільшої уваги була удостоєна книгозбірня Наукового товариства ім. Шевченка (далі — НТШ), що є найяскравішим прикладом розвитку бібліотек наукових товариств у Львові. Серед авторів, що зверталися до аналізу діяльності цього феномена бібліотечної справи на західноукраїнських землях, можна вказати чимало прізвищ, проте досить назвати таких відомих науковців, як Л. Крушельницька, Л. Ільницька, О. Дзьобан, О. Колосовська та ін. Однак кожен із них розглядав окремий аспект функціонування цієї книгозбірні. Певна увага науковців приділялася діяльності бібліотек товариства «Просвіта» [75] та Інституту «Народний Дім» [56]. Ґрунтовне дослідження щодо роботи бібліотеки спілки друкарів здійснила О. Палюх [79]. Книгозбірні інших товариств потрапляють у поле дослідників переважно при аналізі діяльності самих об'єднань або ж лише констатується сам факт їх наявності.

Джерелом інформації про діяльність більшості бібліотек товариств слугують архівні матеріали та часописи, особливо ті, що виходили у світ під патронатом самих спілок*. Саме часописи містять найбільше відомостей (нехай у коротеньких, але регулярних згадках), які дають нам змогу простежити еволюцію книгозбірень НТШ, Народного дому, інших наукових, фахових, студентських та педагогічних товариств.

Розвиток бібліотечної справи став невід'ємною складовою поступу наукової думки та культури у регіоні. З огляду на це спробуємо дослідити процес активного становлення бібліотек різноманітних спілок. Академік Я. Ісаєвич, подаючи періодизацію книгодрукування, розглядає віхи бібліотечної справи і, виходячи з цього, виокремлює в історії бібліотек період від кінця ХІХ ст. до початку ХХ ст. [50], зазначаючи, що у цей час діяли бібліотеки, створені у попередні роки. Та все ж варто наголосити, що саме у цей період розпочали інтенсивно засновуватися бібліотеки при наукових, фахових, педагогічних, студентських товариствах, що стало вагомим

---

* «Записки Наукового Товариства імені Шевченка», «Хроніка Наукового Товариства імені Шевченка», «Вісник «Народного Дома», «Учительське Слово», «Студентський Шлях», «Шляхи» та інші видання.

чинником в історії бібліотечної справи регіону. Причому, оскільки дослідник бере за основу періодизації історії бібліотек розвиток книгодрукування, хронологічні рамки цього періоду виходять дещо звуженими, все ж найбільша активність створення книгозбірень спостерігається саме у часовий проміжок від 1848 р. до 1921 р.

Відомі українські товариства у цей період засновують низку бібліотек. Перша книгозбірня була створена культурним центром для русинів* у Галичині, задум організації якого з'явився 1848 р. Виникненню бібліотеки передував значний період «розкачування». Необхідність створення книгозбірні було задекларовано у червні 1849 р. на засіданні товариства «Головна руська рада», яке виникло за почином священника Л. Трещаківського. Організацію роботи із заснування бібліотеки було доручено Я. Головацькому, якому допомагав Северин Шехович, тоді ще учень української академічної гімназії у Львові. Відтоді почали «набыватися предъ всемъ рускіи книги, потомъ сочиненія въ якомъ-нибудь языцѣ, если только они дотычатся русскаго народа или края Галиціи, наконецъ дѣла изъ всѣхъ отраслей науковыхъ во славянскихъ и другихъ языкахъ» [83] її фонди.

1872 р. опіка над книгозбірнею переходить до товариства, яке отримало назву Інститут «Народний Дім» (далі — Народний дім). Народний дім став однією із найстарших культурно-освітніх установ Галичини, культурним центром галицької інтелігенції москвофільського спрямування, що мав «словесной дѣятельности пособствовать, науки и искусства развивать и такъ просвѣщеніе и нравственность... распространяти» [83]. Звичайно, ідеологічне спрямування установи впливало на роботу бібліотеки, спонукаючи до налагодження зв'язків з Росією [52], і це сприяло поповненню фондів виданнями зі східноукраїнських територій, яких було мало у фондах інших бібліотек міста.

Завдання книгозбірні полягало у збиранні слов'янських наукових видань та обслуговуванні ними осіб, які «занимаючія наукой либо интересуючія русской книгой» [29], щоб «утворити для нашей потомности великую святиню наукъ» [28]. Засновники цієї книгозбірні спершу орієнтували її діяльність на широкий загал, тобто вона

---

* Русини, руські — українське етнічне населення Галичини.

мала розгорнути свою роботу як масова бібліотека. Проте в міру накопичення фондів та відкриття наукового читального залу перед бібліотекою постали поважніші завдання, вона зосередила увагу на тому, щоб «своїми фондами служити науковим силам і забезпечувати та підтримувати їх наукову працю» [98]. У розділі звіту про діяльність Керівної ради Народного дому за 1899 р. під назвою «Бібліотека» наголошувалося, що книгозбірня є одним із «первѣйшихъ нашихъ науковыхъ учреждений» [26]. У рубриці «Вѣсти изъ «Народного Дома» постійно подавалися короткі відомості про діяльність книгозбірні. Зокрема, у ч. 178 висловлено занепокоєння щодо припинення надходження видань до бібліотеки та опубліковано звернення до широкого загалу про надсилання видань: «Просимъ еще разъ и просити не перестанемъ, чтобы наши патріоты, особенно же члены «Народного Дома», которыи передь потомностію нашею свидѣтельствовать будутъ о нашемъ жертволюбіи» [28].

Наприкінці XIX ст., як вдало відзначив С. Єфремов [44], Галичина стала притулком українства. Цьому сприяли фактори, що, здавалося, мали бути перепоною для розвитку української науки та культури, — Валувський циркуляр та Емський указ.

Через неможливість розгортання наукових досліджень наприкінці XIX ст. у Наддніпрянській Україні відбулося перенесення культури та науки із східноукраїнських теренів до Галичини.

Не маючи змоги будувати власну державу з численними установами [60], українці у Галичині розгорнули активну роботу із створення національних інституцій на громадських засадах. Як слушно зазначає Я. Дашкевич, «впродовж століть ці невід'ємні ознаки повноцінного життя у Галичині функціонували всупереч, ніж завдяки повноцінним суспільним тенденціям» [37].

У цій справі активну підтримку надавали прогресивні сили української культури та науки з Наддніпрянщини. Певна частина наукової інтелігенції згодом емігрувала до Галичини і плідно працювала в українських інституціях. Наскільки це стало можливим в умовах австро-угорського правління, почався активний розвиток наукових і культурних інституцій, а при них — і бібліотек. Зрозуміло, що в цей історичний період виникла необхідність створення значної кількості вузькопрофільних книгозбірень, особливо для української громадськості.

При заснуванні 1868 р. передовою інтелігенцією і українським студентством національно-просвітнього товариства «Просвіта» відразу ж окреслювалася необхідність «упорядковувати відповідно до своїх завдань бібліотеку» [75]. Спершу робота товариства скеровувалася на піднесення національної свідомості й на те, щоб підтримати «народну просвіту в напрямках моральнім, матеріальнім і політичним» [43. — Т. 6. — С. 2367], видаючи книги та брошури мовою, якою розмовляє простий народ. Згодом рамки роботи товариства розширилися, і воно розгорнуло активну діяльність у видавничій та бібліотечній галузях, для розвитку просвіти «між руським народом» за допомогою друкованих видань. У цей період під його патронатом почалося заснування власних книгозбірень та залучення існуючих громадських бібліотек. Спілці вдалося створити розгалужену мережу бібліотек, які функціонували майже при всіх філіях «Просвіти», у сільських громадах. Окрім того, для пропагування книги і залучення до читання населення найвіддаленіших місцевостей Галичини була налагоджена робота низки мандрівних бібліотек [64]. У 1869 р. для координації роботи всіх бібліотек та читалень товариства у Львові було засновано Головну книгозбірню [63], яка стала методичним центром для цієї мережі і виконувала певні функції сучасного бібколектора, оскільки через неї відбувалося комплектування фондів бібліотек філій. У 60-х рр. XIX ст. Головна бібліотека товариства «Просвіта» була однією з перших, що здійснювала методичне керівництво широкою мережею книгозбірень. Структурно вона поділялася на два підрозділи: Головна бібліотека і підручна бібліотека [27]. У період становлення ця книгозбірня не обмежувалася бібліотечною роботою, а виконувала низку функцій, не притаманних бібліотекам. Зокрема, при ній формувався музейний відділ, що містив дари української громади Галичини.

Підвалини бібліотеки Наукового товариства ім. Шевченка у Львові заклали 1873 р. при заснуванні попередника НТШ — Літературного товариства ім. Шевченка. Засади роботи спілки, яка мала створювати можливості для вільного розвитку літератури й науки «поза засягом рос[ійської] цензури й адміністраційних утисків» [43. — Т. 5. — С. 1711], обумовили тематичне спрямування бібліотечного зібрання. Оскільки не було можливостей для належного його утримання і надання кадрового забезпечення для роз-

гортання бібліотечної роботи, 1886 р. на загальних зборах Літературного товариства ім. Шевченка ухвалюється рішення передати його під опіку «Просвіті», приєднавши до бібліотеки просвітнього товариства «з застереженням власности». Членам цього товариства надавалося право користування бібліотекою на паритетних основах із членами «Просвіти». Проте невдовзі це застереження «пішло в непам'ять» [41], і зібрання перетворилося на складову бібліотеки просвітнього товариства, що укріпило науковий характер її фондів.

Лише 1892 р., після реформування Літературного товариства у наукове, структура якого формувалася на зразок західноєвропейських наукових установ, а головна мета полягала у дослідженні питань, пов'язаних з історією українського народу, розвитком в Україні фольклору, літератури, етнографії, філософської думки тощо [43. — Т. 5. — С. 1711], знову постало питання про заснування бібліотеки, в якій мало бути «зібрано усе, що появилося до того часу та появлятиметься у будучині друком з обсягу українознавства, що так чи інакше торкається України» [58, с. 154].

У звіті про роботу НТШ за 1896 і 1997 рр. подавався аналіз стану забезпечення науковців українськими виданнями: «Бібліотечна справа стоїть у нас взагалі дуже лихо. На цілій нашій території від Сяна до Кубані нема ані одної бібліотеки, що мала-б добре зібрані і хоч більш-менш повні колекції всього того, що належить до нашого народу й його території (Україніса). Про самий Львів і взагалі австрійську Україну-Русь нема що й казати: часом найелементарніших публікацій що до української історії, історії літератури, етнографії не можна добути. При таких неможливим стані бібліотечної справи для Товариства [НТШ] стає річею доконче потрібною заходитись коло своєї власної бібліотеки» [76]. Такий стан у бібліотечній справі Галичини склався, незважаючи на існування низки наукових книгозбірень. Ці обставини визначили передумови заснування наукової бібліотеки Товариства, на яку статутно покладалося завдання: «плепати та розвивати науку в українсько-руській мові та збирати всі пам'ятки старинности і предмети наукові «України-Руси» [54] та формувати фонд українознавчих видань (і підкреслено — «по обох боках кордону» [58, с. 152]) для забезпечення інформаційних потреб членів НТШ, що проводять наукові

розвідки у різних галузях українознавства. Бібліотека Товариства стала своєрідним інформаційним центром наукових досліджень з українознавства, важливим осередком, що сприяв розвитку усіх галузей науки у Галичині, інституцією, що об'єднувала всі напрями роботи Товариства. При створенні бібліотеки НТШ відразу визначався її статус, покладалися зобов'язання вичерпно формувати фонд українознавчою науковою літературою та з тематики наукових досліджень її членів, щоби забезпечувати релевантне обслуговування читачів. Не буде перебільшенням вважати, що у стрімкому розгортанні Товариством широкої науково-дослідницької діяльності та здобутті загального визнання як української академії наук [32] — неабияка заслуга книгозбірні та її працівників.

Спершу книгозбірня НТШ розташовувалася у приміщенні бібліотеки товариства «Просвіта». Це виявилось суттєвою перешкодою для ефективного їх розвитку, на що неодноразово звертав увагу керівників М. Павлик, який обіймав посаду бібліотекаря: «Спільне ведення обох бібліотек неможливе. ...Дві години у день замало навіть на працю коло одної бібліотеки НТШ... з огляду на те, що бібліотека нашого товариства росте з кожним днем чим раз більше, дякуючи інтересові, що будить наше Товариство і серед земляків, і навіть серед чужинців. В усякім разі порядна и порядно ведена бібліотека... найреальніша справа не тільки для Товариства, але и для загалу Русинів» [101. — Од. зб. 802. — Арк. 1—2]. НТШ спромоглося придбати приміщення для Товариства лише 12 жовтня 1898 р., куди й перенеслася бібліотека (нині — вул. Винниченка, № 26) у виділені для неї чотири кімнати. Після розташування та впорядкування фондів вирішено «віддати її до громадського вжитку» [101. — Од. зб. 33. — Арк. 120].

Розвиток наукової думки під егідою НТШ досяг такого високого рівня, що це викликало потребу у вузькій спеціалізації та стало суттєвим поштовхом до створення низки наукових галузевих товариств. Вагомим чинником, фактично — каталізатором, пожвавлення цього процесу, як вважав І. Франко, була «перебудова конституції, заведення нового закону про товариства». Наприкінці 60-х рр. XIX ст. поступово з'являються «організації зразу освітні, далі політичні та економічні», а згодом — фахово-наукові, які переходять від «сентиментального ентузіазму» до «методичної праці» [94, с. 2].

При цих об'єднаннях формуються збірки фахових видань. Відзначимо, що товариства заснуються не лише українською громадою, тож бібліотеки виникають при польських та єврейських наукових товариствах. Спілки об'єднують членів за фаховим та фахово-національним принципом, відповідно їх бібліотеки отримують вузьку фахову та національну спрямованість. Це безперечно позначилося на профілях комплектування фондів, але не зменшило їх цінність. Про деякі книгозбірні залишилися надзвичайно скупі відомості.

Власну бібліотеку 1868 р. вирішила заснувати фахова спілка «Взаїмна поміч львівських друкарів» («Stowarzyszenie wzajemnej pomocy drukarzy lwowskich») [1]. Її доля доволі складна, оскільки книгозбірня переходила від одного товариства до іншого. У грудні 1869 р. спілка після реорганізації успадкувала бібліотеку. 1872 р. поліція за розпорядженням намісництва вилучила майно і фонд бібліотеки, а повернула лише наприкінці березня 1873 р. [3; 4]. У липні 1875 р. книгозбірня знову змінила підпорядкування, перейшовши до складу товариства «Огнище» («Ognisko»), яке курувало її роботу до 1939 р. [12].

Створене 1873 р., Аптекацьке товариство [13] консолідувало провізорів для дослідницької роботи у галузі фармації та допомагало успішному складанню учнями аптекарів іспитів, які давали право на професійну діяльність [9, s. 352]. Інформаційний супровід цих напрямів функціонування мали забезпечувати книгозбірня та читальня.

У цей період заснуються вузькопрофільні книгозбірні медичного спрямування — Львівського лікарського товариства (1867 р.), метою якого було «спільними силами сприяти науковому поступу медицини та науковим дослідженням лікарів» (переклад автора) [9, s. 342], і Товариства галицьких лікарів (1877 р.), покликаного сприяти «розвитку лікарів у науковому напрямі» (переклад автора) [21].

Аналогічні функції мало виконувати ще одне медичне об'єднання — Українське лікарське товариство [43. — Т. 4. — С. 1309], засноване 1910 р. за ініціативою Олександра Козакевича, Євгена Озаркевича (перший голова УЛТ), Сильвестра Дрималика, Мирона Вахнянина, Івана Бережницького, Володимира Кобринського, Маркіяна Долинського, Володимира Гузара, Тита-Євгена Бурачинського, при активній співпраці з Лікарською комісією НТШ. Засновники визначили три основних напрями його діяльності: науковий, фахово-

організаційний та громадський. Члени товариства лише 1921 р. прийшли до переконання, що редагування власного журналу та наукова праця неможливі без фахових видань. Лікарям-практикам необхідна була інформація про нові досягнення у галузі медицини. Історія бібліотеки цього об'єднання починається з передплати двох фахових німецьких часописів. Відтоді фонд бібліотеки постійно зростав, передплачувалися часописи і закуповувалися книжкові видання. Відомі діячі медицини та культури передавали до бібліотеки свої приватні книгозбірні.

У 1879 — 1986 рр. виникає низка книгозбірень наукових товариств історичного спрямування: Академічного гуртка істориків Львівського університету [2, s. 302], польського Історичного товариства [9, s. 359], що здійснювало координацію досліджень з історії Польщі; Геральдичного товариства, члени якого проводили дослідження з геральдики, генеалогії та суміжних наук [9, s. 375], а також Крайового археологічного товариства [14], створеного з ініціативи В. Дідушицького, що об'єднувало поважні наукові сили.

Необхідність заснування книгозбірні Галицького лісогосподарського товариства, метою якого було впливати на розвиток лісового господарства краю, відстоювання інтересів лісників і об'єднання зусиль в організації дослідження лісового господарства у Галичині [17, s. 3], відразу ж визначалася його статутними документами [17, s. 4].

Для успішного всебічного дослідження Галичини, яке здійснювало Польське товариство природознавців ім. Коперніка (1874 р.) [9, s. 350], була організована книгозбірня, що містила наукові праці з природничих наук.

Польське правниче товариство взяло на себе зобов'язання прищеплювати юристам прагнення до проведення наукових досліджень у галузі правознавства та суміжних наук [9, s. 359], а для його реалізації «утримує бібліотеку і передплачує часописи» [20]. Для книгозбірні було виділено просторе приміщення на вул. Міцкевича, 5а. Для регламентування організаційних засад ефективної роботи у статут спілки було введено окремих розділ «Про читальню», який визначав правила користування читальнею та бібліотекою, подавав основні засади їх роботи. Серед членів виділу Товариства обирався бібліотекар, який опікувався читальнею та бібліотекою.

Польське політехнічне товариство, яке діяло у Львові від 1877 р., об'єднавши фахівців технічних спеціальностей для дослідницької роботи, спрямованої на розвиток у Галичині промисловості та підвищення фахового рівня інженерів [5], відразу ж заснувало технічну бібліотеку.

Фонд книгозбірні Польського товариства опіки над пам'ятками мистецтва та культури [19] формувався на кошти, отримані з різних джерел, серед яких — річні внески його членів, субвенції, дарунки, відсотки від основного та запасного капіталів об'єднання, прибутки від проведення лекцій, вистав та лотерей. Серед членів товариства були відомі львів'яни — Я. Зубрицький, С. Заревич та ін.

Керівники Літературного товариства ім. А. Міцкевича, завданням якого декларувалося дослідження польської літератури, а особливо — творчості А. Міцкевича [9, s. 374], були переконані, що для його вирішення необхідна добірна книгозбірня. Члени Науково-літературного та Філологічного товариств прагнули «здійснювати науково-дослідну роботу» [18] в галузі польської літератури, що, на їх думку, було неможливим без створення книгозбірень.

Незважаючи на наявність вузькопрофільних спілок, творча інтелігенція відчувала потребу у створенні осередку, навколо якого «могли б гуртуватися інтелігентні люди, які прагнули поза університетом розширювати свої наукові знання, стежити за межами своїх вузьких спеціальностей за поступом наук у Європі, збиратися на відчити та бесіди про поважні справи» (переклад автора) [6]. Одним із ініціаторів заснування такого товариства виступив І. Франко. Внаслідок певних організаційних дій 1890 р. виникла спілка п. н. «Наукова читальня», яка впродовж 1890—1892 рр. діяла під головуванням І. Франка [95, с. 346]. Для досягнення окресленої статутом мети її члени вважали необхідним здійснення: «1) передплати часописів і утримання бібліотеки у своєму приміщенні; 2) організації відчитів, лекцій, наукових бесід; 3) організації прогулянок з науковою метою; 4) публікування наукових праць і влаштування конкурсів фаховості» (переклад автора). Товариство, за словами одного з ініціаторів, мало стати «одним із зародків демократичної та прогресивної організації в нашому краї» (переклад автора) [6]. Бібліотека спілки була «дітищем І. Франка», «в її діяльність він вкладав багато енергії, часу і праці» [71].

1891 рік став точкою відліку історії низки книгозбірень. Зокрема, для Католицької читальні, що об'єднувала членів для наукового розвитку теологічного католицького вчення [9, s. 382], Товариства народознавства, яке займалося збором і дослідженням фольклору та звичаїв народу, що проживав у давній Польщі [9, s. 389] та українського музичного товариства «Боян» [77].

Товариство «Боян» було центром музичного життя у Галичині [53] і сприяло розвитку музики, пропагуванню музичного мистецтва серед громадськості, «голосового українського співу, як хорового, так і сольного, а також інструментальної музики». Діяльність його книгозбірні щодо інформаційного забезпечення роботи товариства обумовлювалася статутом, і наголошувалося, що «одним із засобів до цього повинна стати організація та утримання музичної бібліотеки» [97].

Діяльність львівського «Бояна» стала поштовхом до розширення мережі аналогічних товариств в інших містах Галичини: «Перемишльський Боян» (1891 р.), «Стрийський Боян» (1895 р.), «Станіславський Боян» (1896 р.), «Тернопільський Боян» (1901 р.) та інших, які популяризували національну хорову музику і також засновували книгозбірні.

Однією із царин роботи Товариства народного університету, що об'єднувало у своїх лавах трудову інтелігенцію, залучаючи її до різноманітних наукових курсів та конференцій з метою поширення освіти та національного духу, був розвиток бібліотекознавства та створення власної книгозбірні. Бібліотека функціонувала впродовж усієї історії Товариства від 1898 р. аж до 1928 р.

Відразу ж після створення Українського технічного товариства (1900 р.) [38, с. 10] виникла його книгозбірня. Товариство мало труднощі із затвердженням статуту і неодноразово перебувало у стані закриття. Ініціаторами його відновлення [88] 1914 р. виступили члени товариства студентів Львівської політехніки «Основа». Така ж доля випала його книгозбірні, тематичну спрямованість фонду якої визначали статутні завдання товариства, що полягали у захисті домашнього промислу перед фабричною конкуренцією, розбудові технічних шкіл, видаванні фахової літератури, забезпеченні використання української мови в технічних галузях [38, с. 10]. Її діяльність час від часу призупинялася, проте повністю не переривалася,

членам спілки вдавалося на час перерв законсервовувати фонд та поповнювати виданнями, необхідними для інформаційної підтримки наукових розвідок його членів.

Бібліотека єврейської громади, заснована 1901 р. Соломоном Бубером [2, s. 328], накопичувала документи з питань юдаїки, гебраїстики, філософії для обслуговування ними членів громади, оскільки видання цієї тематики були майже відсутні в інших книгозбірнях міста.

1903 р., відразу ж після розгортання статутної діяльності, Польське філософське товариство [9, s. 357] та Крайове нафтове товариство [9, s. 425], членами якого були провідні фахівці нафтової промисловості Галичини, що активно сприяли її розвитку, для інформаційного забезпечення своєї діяльності засновують вузькопрофільні книгозбірні.

Для згуртування меценатів, здатних фінансувати наукові дослідження, було створено Товариство для сприяння польській науці [9, s. 369]. Частина отриманих від спонсорів коштів використовувалася на комплектування бібліотечного фонду. З діяльністю Товариства пов'язана науково-дослідницька робота Євгена Барвінського [9, s. 370].

Незважаючи на обіцянку вільного розвитку, товариствам доводилося упродовж років очікувати на затвердження статутів, що не сприяло поступальній роботі їх бібліотек. Спілкам доводилося вигадувати способи, щоб долати прискіпування влади, постійно змінюючи статутні форми існування — від кооперативу до самопомогової спілки, що, безперечно, також заважало розгортанню планомірної діяльності їх книгозбірень. Незважаючи на всі перешкоди, книгозбірні наукових та фахових товариств здійснювали ефективне релевантне інформаційне забезпечення своїх читачів виданнями вузькопрофільної тематики, що сприяло успішному розвитку досліджень у багатьох галузях науки, хоча про діяльність деяких з них залишилися надзвичайно скупи відомості.

Ще один підтип бібліотек засновується для взаємопідтримки педагогів у безправних відносинах з владними структурами та керівництвом навчальних закладів різних типів і видів. Педагогічні кадри консолідуються у низці громадських товариств, які мають аналогічні цілі та зосереджують увагу на розробці практичних і

теоретичних засад педагогіки, створенні нових систем виховання, удосконаленні навчального процесу, наданні фінансової допомоги педагогічним кадрам.

Польське педагогічне товариство, на яке від 1968 р. покладалося завдання розвивати педагогічну науку [9, s. 364], розбудовує мережу бібліотек, які організаційно діяли при кожній філії та географічно охоплювали всі містечка Галичини. Найбільшу його книгозбірню було сформовано у Львові [7].

Товариство братньої допомоги кандидатам для складання кваліфікаційного іспиту на посаду вчителя народної школи у Львові виникло 1868 р. Об'єднання проводило курси, на яких викладався необхідний обсяг знань для складання фахового екзамену. Їх ефективній роботі сприяла бібліотека, роботою якої відповідно до статуту об'єднання керував його відділ [22]. Серед звичайних членів Товариства обиралися бібліотекар та його заступник.

Керуючись словами М. Грушевського, що «серед усіх потреб нашого національного життя потреба рідної школи і навчальної літератури є найголовнішою, адже народ який не має своєї школи, може бути лише чужинцем на своїй рідній землі, ніколи не вийде на незалежний шлях свого існування» [33], Руське педагогічне товариство (1881 р.) стало вагомим елементом національного руху українців Галичини наприкінці XIX — на початку XX ст. [59]. Бібліотеки Товариства, яке прагло «промишляти над потребами руского народа на поли шкіл народних, середних і висших, займатися основуванем руских шкіл, і піддержувати всякі справи виховання публічного і домашнього на основі матерного язика» [100], діяли впродовж всієї історії спілки, якій випала історична місія захистити українську школу від остаточної ліквідації в умовах бездержавності. Згодом Руське педагогічне товариство отримало назву «Рідна Школа», а його статутом декларувалося об'єднання українських вчителів, «щоб організованим способом заспокоювати всі потреби українського народу на полі шкільництва, як рівнож публічного, домашнього, перед шкільного й позашкільного духовного і фізичного виховання на засадах християнської етики» [86]. Цьому сприяла активна діяльність мережі педагогічних бібліотек [81], заснованих при кожній секції чи окружному відділі Товариства. Методичне керівництво цією мережею книгозбірень здійснювала Центральна педагогічна бібліотека Товариства.

Низку книгозбірень створює ще одне педагогічне товариство — «Взаїмна Поміч українського вчителства» (1905 р.), яке мало «згуртувати сили учительські на території Галичини та Буковини для несення собі і своїм родичам взаємної моральної та матеріальної допомоги» [87]. Згодом його функції розширилися і спілка вирішила сприяти поглибленню загальної освіти і професійних знань, організовуючи відчити, реферати на педагогічно-методичні і наукові теми, проводячи показові практичні лекції з навчальних предметів народної школи «при помочи сталих і видимих бібліотек», щоб підвищити авторитет учительства та «двинути на висоту завдань його звання, поставити його в суспільности живим авторитетним чинником освіти» [92]. У Львові для «членів, що працюють на полі педагогічних досліджень» [102] засновано Центральну педагогічно-наукову бібліотеку, основні засади та особливості діяльності якої визначалися в «Інструкції Комітетам і Секціям «Педагогічно-Наукової Комісії» й читальні у Львові та рухомих бібліотек» [48]. Методичне керівництво мережею бібліотек товариства здійснювала Педагогічно-наукова комісія [105], до кола обов'язків якої також входило поповнювати фонди Центральної педагогічно-наукової бібліотеки [103] та повітових науково-педагогічних книгозбірень. Комісія розробила Програму розвитку центральної бібліотеки, що накреслила основні напрями її роботи [49].

Незважаючи на таку розпорошеність сил, педагогічні книгозбірні завоювали свою інформаційну нішу у бібліотечній інфраструктурі Львова й активно сприяли розвиткові педагогічної думки у Галичині та становленню національної школи.

Своєрідним поштовхом до створення бібліотек студентських товариств стала дискримінація, якої зазнавала українська молодь на шляху до отримання вищої освіти. Професор С. Макарчук вважав, що різка невідповідність кількості українських студентів у вищих школах Галичини питомій вазі українського населення краю була результатом національної політики уряду [70]. Для української молоді існували жорсткі обмеження при вступі до вищих шкіл Галичини, виїзд за кордон для навчання був ускладненим [38, с. 14]. Однак якщо молодій людині української національності все ж вдавалося вступити до вищого навчального закладу Львова, то студент-українець не мав змоги користуватися фондами його бібліотеки [72]

навіть для підготовки до іспитів, оскільки у ньому існували «карти вступу» [38, с. 14], а про отримання інформаційної підтримки наукових досліджень українських студентів не могло бути й мови. Згодом ініціативу заснування подібних спілок підтримали студенти інших національностей.

У цей період студенти Австро-Угорщини отримали юридичну можливість об'єднуватися у легальні станові, тобто фахові, ідеологічні і навіть політичні товариства. Фахові товариства, своєю чергою, поділялися на наукові та науково-самодопомогові [23]. При студентських товариствах, які також організовували своїх членів за фахово-національним принципом, заснуються вузькопрофільні бібліотеки. Подекуди визначальним фактором створення товариства ставала ідеологічна спрямованість його членів. Поступово розгорнулася активна діяльність мережі бібліотек при студентських товариствах, аналогів яким не існує в історії бібліотечної справи України. Впродовж усього періоду розвитку функції бібліотек, що визначалися статутними документами студентських товариств, значних змін не зазнавали.

Відповідно до розвитку провідних засад бібліотекознавства оптимізувалася діяльність бібліотек. Для організації їх роботи спершу використовувався досвід провідних німецьких та віденських бібліотекарів, а згодом — здобутки українських бібліотекознавців, які творчо поєднували досягнення європейських, американських та «підросійських» бібліотек.

Підвищенню ефективної роботи студентських книгозбірень значно сприяли методичні рекомендації, розроблені відомим галицьким бібліографом З. Кузелею [62], який 1906 р. закінчив слов'янський семінар* при кафедрі професора Віденського університету В. Ягича [42].

Студенти Львівського університету у листопаді 1870 р. заснували товариство п. н. «Академічна бесіда» [67, арк. 7]. Передбачалося, що воно мало об'єднати студентів-українців усіх факультетів [67, арк. 3]. Однак під час обговорення його статуту через ідеологічні переконання погляди розійшлися настільки кардинально,

---

* Це був один із небагатьох навчальних закладів, що готував фахівців бібліотечної справи на початку ХХ ст.

що відбувся розкол, який призвів до виникнення у лютому 1871 р. двох об'єднань: народницького допомогового товариства — «Дружній лихвар» [66] та «Академічного кружка» [68] — московфільського спрямування.

Товариство «Дружній лихвар» упродовж своєї діяльності було неодноразово реорганізоване та перейменоване («Академічне братство», згодом — «Академічна громада»), однак це не позначилося на основних напрямках його роботи. Заснована товариством, книгозбірня діяла впродовж усього періоду його існування, керуючись провідними засадами бібліотекознавства того часу.

У перші роки функціонування товариства його робота зводилася до надання матеріальної допомоги студентам, що бажали займатися науковими дослідженнями з українознавства. 1874 р. серед членів товариства визріває ідея розширення діяльності у «науково-товариському» напрямі [80]. Новий статут «Дружнього лихваря», затверджений у цьому ж році, декларував «через заложенне бібліотеки і отворенне читальні вчинити з Лихваря правянивий осередок академічного житя, осередок для виміни гадок, для сходин та дискусій наукових, коротко — осередок для духового руху Русинів академіків [студентів]» [65]. Далі у ньому подавалися основні засади бібліотечної роботи: «Скуповувати наукові книжки и скрипта, и ті бідним членам випозичати. Старатися о заложенне власної бібліотеки з наукових книжок» [69, арк. 7]. У 1874—1875 рр. товариство перетворюється на літературно-наукове, статут якого також обумовлював практичні заходи щодо бібліотечної діяльності: винаймання кімнати для «книговні товариства», обрання бібліотекаря з членів товариства, покладення опікунських обов'язків на почесних членів [69, арк. 13] для досягнення ефективного матеріального сприяння.

Водночас іншої спілці п. н. «Академічеській кружок» [95, с. 373], що об'єднувала студентів для організації наукових та літературних відчитів*, також вдалося сформувати невеликий бібліотечний фонд. Товариство мало «власний льокаль з трьох кімнат» [61], наданий йому Народним домом. У цих кімнатах розташувалися читальний зал і бібліотечний фонд. Підтримували діяльність студентської спіл-

---

* Відчити — виголошення доповідей і повідомлень, на зразок сучасних конференцій.

ки Народний дім та Ставропігійський інститут. Спілкою видавався журнал «Друг», саме це очевидно приваблювало до членства у товаристві М. Павлика, А. Заклинського, А. Петрушевича [40], В. Лукича-Левицького [73, 74] та І. Франка. Роботою цього товариства цікавився і активно впливав на його діяльність М. Драгоманов, який приїздив у лютому 1876 р. до Львова [94, с. 14]. Він піддавав «безоглядній критиці життя галицької світської інтелігенції, яка не дуже то дбає про те, щоб стати справді мізком своєї нації, справжньою «intelligentio» [61] і переконував у необхідності створення бібліотек для студентів, що сприяло б формуванню справжніх інтелігентів. Бібліотекою цього товариства опікувався І. Франко, певний час навіть перебував на посаді її бібліотекаря. Під час наступного приїзду до Львова М. Драгоманов залишився задоволеним станом розвитку бібліотек студентських спілок.

Оскільки товариство «Дружній лихвар» не мало свого приміщення, навесні 1876 р. відбулося формальне об'єднання двох спілок. Однак повне взаєморозуміння так і не з'явилося, незважаючи на те, що впродовж усього періоду їх співіснування для цього робилися неодноразові спроби [74]. Водночас періодично проводилися спільні наукові заходи товариств [51, с. 12], у яких брали участь І. Франко, М. Павлик та ін. Члени «Академічного кружка» залучалися до користування фондами бібліотеки «Дружнього лихваря».

1876 р. товариство «Дружній лихвар» розгорнуло активну науково-інформаційну роботу і стало «осередком духових змагань народівців академіків... через відчити, дискусії наукові, музикально-декламаторські вечорниці, заложене бібліотеки», «центром наукової праці молодіжи» [51, с. 13]. Разом із тим розвиток бібліотеки у цей період не можна назвати успішним. 1880 р. розглядалося питання про припинення її роботи, однак виділ товариства зумів переконати керівництво спілки у недоцільності крайніх заходів. Звичайно, через фінансову скруту функціонування книгозбірні жвавістю не відзначалося [67, арк. 11], проте виконувався комплекс найнеобхідніших робіт для підтримання життєдіяльності бібліотеки.

Від березня 1882 р. перейменоване на «Академічне братство», товариство успадкувало від попередника бібліотеку «...з краєвими і закордонними часописами» та «з численними фаховими книжками» [78]. Виділ товариства почав приділяти бібліотечному напрямку

більше уваги, скеровуючи роботу своїх членів, «щоб піднести бібліотеку на відповідну ступінь» [35]. Обраний бібліотекарем, У. Березінський намагався реорганізувати роботу книгозбірні. Проте на І. Матіва, що обійняв цю посаду наступної каденції, стан справ у книгозбірні справив не найкраще враження. Почесний член товариства К. Трильовський на засіданнях виділу неодноразово звертав увагу на необхідність налагодження бібліотечної роботи, наголошуючи: «Бібліотека повинна бути зіницею в оці для всякого виділу... На добірних книжках виховуються молоді люде» [85], і накреслив план заходів для зростання бібліотечних фондів.

26 січня 1896 р. «Академічне братство» та студентське товариство «Ватра» об'єдналися в «Академічну громаду», яка з невеликими перервами проіснувала до 1921 р. [91]. Новоствореному товариству у спадок дісталася досить упорядкована книгозбірня [55] із значним фондом книжок та періодичних видань.

1908 р., після затвердження власного статуту, від «Академічної громади» відокремився «Кружок правників» та створив бібліотеку [104, с. 73], основу якої склали подаровані «громадою» книги. Спілка налагодила наукову роботу своїх членів та видання скрипт*, поповнюючи ними та іншими фаховими книгами фонд книгозбірні [104, с. 460].

«Український Студентський Союз» об'єднував українських студентів вищих навчальних закладів усієї Австро-Угорщини. Львівська секція цієї спілки отримала назву «Руська академічна поміч» і прагнула «бути осередком наукового і товариського життя українського студентства». Для досягнення задекларованої у статуті мети вона намагалася «удержувати для своїх членів читальню і бібліотеку» [34. — Спр. 10. — Арк. 1], яка формувала фонди для інформаційного забезпечення навчальних потреб своїх членів [34. — Спр. 14. — Арк. 20].

Діяльність мережі книгозбірень товариства українських студентів Львівської політехніки «Основа» [31, 89] була органічно поєднана з розвитком самої спілки, заснованої 1897 р. [43. — Т. 5. — С. 1894—1895]. Об'єднання налаштовувало своїх членів на отри-

---

* Скрипти — видруковані на друкарській машинці і розмножені різними способами стенограми лекцій.

мання доброї фахової освіти, координувало наукові зацікавлення своїх членів, завоювавши позиції центру наукового спілкування українських студентів Львівської політехніки [82]. Структурний поділ спілки, який відбувався відповідно до спеціалізації відділень навчального закладу — на шість наукових підрозділів: мистецьку секцію, яка об'єднувала студентів архітектурного відділу і рисувальної групи, та гуртки: механіків, хіміків, рільників, лісників та інженерії, вплинув на тематичний склад бібліотечних фондів. Створені спеціальні комісії (для вироблення технічної термінології — термінологічна, для організації вечорів відпочинку — «забавова», хорова та декілька тимчасових для окремих потреб [88]) формували напрями роботи спілки, що також обумовлювало тематикотипологічний профіль комплектування бібліотек. Як і інші спілки, «Основа» впродовж своєї історії постійно зазнавала перешкод та утисків влади, що змушувало неодноразово переглядати та редагувати для перезатвердження статут, але до 1939 р. вона згуртовувала навколо себе творче студентство. Бібліотека товариства почала формуватися з перших днів діяльності, оскільки необхідність утримувати «свій льокаль, читальню і бібліотеку» була статутно задекларована нарівні з іншими напрямками роботи, серед яких — організувати «наукові відчити та дискусії, літературні вечори, артистичні концерти, театральні вистави» [82], видавати підручники і часописи. Керівництво бібліотекою здійснював відділ товариства.

Товариство слухачів-українців медичного факультету Львівського університету — «Медична громада» — виникло 1910 р. [25] і вважало за необхідне «створити якнайбільше правдивих лікарів-суспільників, лікарів-громадян, передати їм у дальше життя якнайкращі елементи людського характеру — високі принципи лікарської етики й виховати рідному народові здорові тілом і душею непереможні в шляхетному змаганні кадри молодих лікарів-громадян», а одним із напрямів роботи визначало організацію бібліотеки [36, арк. 49], оскільки члени товариства були переконані, що «Мед[ична] Громада лише тоді може добре розвиватися, як буде мати відповідну бібліотеку» [24].

Бібліотека цього товариства, як і інші студентські книгозбірні, зазнавала трансформації, оскільки змінювалися форми існування об'єднання, на вимогу влади тимчасово припинялася діяльність, але

позиція його членів залишалася завжди «чесна і недвозначна» [36, арк. 49].

Ставлячи основний акцент на наукову і самоосвітню працю, товариство намагалося забезпечити своїх членів відповідною літературою та науковим приладдям. Спершу бібліотекою опікувалася бібліотечна управа, до якої входили зацікавлені члени товариства. У 1911/1912 н. р. опіку над бібліотекою «Медичної громади» було доручено спеціально створеній бібліотечній комісії у складі С. Дудикевичівни, Р. Сіминовича, К. Парфеновича, О. Барвінського, М. Желхівського.

Товариство українських студентів Академії ветеринарної медицини «Ватра», організоване у травні 1913 р., об'єднувало 30 членів, його діяльність полягала у сприянні поглибленому вивченню ветеринарних наук та проведенні дослідницької роботи у цій галузі. Для інформаційної підтримки накреслених завдань була створена бібліотека.

Як уже зазначалося, потребу в існуванні книгозбірень мали не лише українські студентські об'єднання. Про важливість бібліотечної діяльності у цих товариствах свідчить той факт, що у назві більшості з них фігурувало слово читальня чи бібліотека. Однією з найперших серед студентських спілок, заснованих польськими слухачами вищих шкіл, 1861 р. виникає бібліотека «Товариства братньої допомоги слухачів Львівської політехніки», яке залучало студентів цього навчального закладу «до наполегливого та всестороннього вивчення фахових наук» [9, s. 381]. Її діяльність члени спілки вважали одним із засобів досягнення статутних цілей.

Незважаючи на розгортання роботи від 1865 р., діяльність «Товариства братньої допомоги слухачів рільничої школи в Дублянах» було узаконено Галицьким намісництвом лише у квітні 1881 р. [99. — Спр. 1249. — Арк. 38—39]. Спілка організувала дозвілля студентів та позааудиторне навчання, а для інформаційного сприяння цим заходам заснувала свою бібліотеку, якій вдалося організувати роботу таким чином, щоб поповнювати матеріальний фонд товариства [90, с. 208] та відігравати важливу роль у діяльності спілки. На початку 90-х рр. XIX ст. робота товариства припинилась, і тільки на початку XX ст. простежується її поживлення, що не могло не позначитися на інтенсивності роботи бібліотеки, яка згодом реорга-

нізувалась у бібліотечно-видавничий відділ. На нього покладалося завдання підготовки до друку конспектів лекцій професорів і перекладу з іноземних мов навчальної літератури. Зміна початкової назви на «Товариство колеганське», реєстрація 1907 р. статуту в Намісництві Галичини як «Колеганське зібрання слухачів Рільничої академії в Дублянах» [90, с. 209], затвердження у листопаді 1909 р. нового статуту стали вагомими чинниками, що створили умови для налагодження активної діяльності як самої спілки, так і її бібліотеки.

1867 р. [15] ще одна спілка, яка отримала назву «Академічна читальня» [11], об'єднала студентів Львівського університету та Львівської політехніки для поглибленого вивчення різноманітних наук [16]. Для інформаційного забезпечення діяльності наукових гуртків товариства, які залучали членів до дослідницької роботи [9, s. 379] за широким спектром тем, об'єднання заснувало книгозбірню, читальню часописів та присвячувало багато уваги публікаціям праць своїх членів, постійно розширюючи рамки видавничих проєктів. Основні засади роботи товариства у бібліотечному напрямі декларувалися у статуті: утримувати читальню у належному стані, займатися придбанням і реєстрацією часописів, видавати книги й утримувати в порядку щоденники, каталоги, пильнувати за додержанням статуту читальні [16].

Функції книгозбірні, заснованої 1875 р. товариством «Бібліотека слухачів права», полягали у формуванні навичок самостійного вивчення правничих наук [9, s. 380], сприянні науковим дослідженням студентів-поляків правничого факультету Львівського університету. Назва спілки, зареєстрованої намісництвом Львова 20 лютого 1875 р., визначала тематичний характер її діяльності. Статут товариства неодноразово змінювався упродовж декількох років [99. — Спр. 47. — 92 арк.], проте завжди декларував необхідність утримання бібліотеки з фондом відповідної тематики [99. — Спр. 47. — Арк. 10]. Хоча «Бібліотека слухачів права» не розгортала такої інтенсивної діяльності, як «Академічна читальня», її робота зосереджувалася лише на вивченні правничих наук у дещо ширшому аспекті, ніж надавав університетський курс, проте ініціатива майбутніх правників не однозначно сприймалася владою, яка час від часу намагалася обмежити діяльність товариства та залучення до нього студентів інших навчальних закладів. «Бібліотека слухачів

права» та «Академічна читальня» співпрацювали у видавничому напрямі, який надавав їм можливість отримувати додаткові засоби для поповнення фондів бібліотек. Товариства випускали скрипти з лекціями викладачів університету, але це викликало протести університетської влади. Видання цих матеріалів було значною підмогою для членів товариства у підготовці до іспитів [10], оскільки у надрукованих текстах подавалися лише основні матеріали [96].

Для поглибленого вивчення ветеринарних наук студентами Вищої ветеринарної школи 1882 р. було засновано товариство «Бібліотека слухачів ветеринарії у Львові». У 1887—1888 рр. воно реорганізувалося у польське «Товариство братньої допомоги слухачам ветеринарії» [8] з тими ж статутними завданнями, а для їх успішної реалізації було засновано бібліотеку.

У 1896/1897 н. р. розпочали активну роботу книгозбірні товариства «Бібліотека слухачів медицини Львівського університету», гуртка хіміків — слухачів Львівської політехніки.

1920 р. заснуються і відразу ж активно розвиваються бібліотеки єврейських товариств — студентів філософського та медичного факультетів Львівського університету [36, арк. 18]. Створення книгозбірень обумовлювалося статутно, причому вони отримували надзвичайно потужну фінансову й організаційну підтримку єврейських фахівців та науковців міста.

Варто звернути увагу, що форми та методи діяльності студентських об'єднань визначалися статутами, а тематичний напрям діяльності, як уже зазначалося, акцентувався самою назвою. Разом з тим усі товариства закладали у статутах шляхи досягнення поставленої мети через організацію бібліотеки. Вони надавали можливість молодим авторам публікувати наукові праці, представлені на міні-конференціях (товариських відчитих). Створення студентських наукових організацій при вищих навчальних закладах сприяло задоволенню наукової і соціальної потреби в активній участі молоді в науковому житті краю, керівництві зацікавленнями студентів.

Загалом, діяльність книгозбірень товариств відіграла вагому роль в інформаційній підтримці науково-дослідницької роботи відповідно до фаху, сприяла доступу до найновішої наукової літератури і накопиченню у фондах бібліотек цих спілок інформаційно цінних релевантних видань. Не менш важливим спонукальним фактором

діяльності бібліотек була єдина правова санкціонована можливість наукового спілкування у межах заходів, організованих товариствами. Функціонування спілок набувало форми самоврядування, створювало механізми інтеграції студентів різних факультетів навчальних закладів в наукову структуру міста, а також налагодження товариських контактів з іншими вузькофаховими товариствами, що, як свідчать таємні накази намісництва, сприймалося владою як одна з форм політичної діяльності [99. — Спр. 47. — Арк. 45].

Отже, серед основних мотиваційних чинників заснування бібліотек наукових, фахових, студентських і педагогічних товариств можна назвати:

- ослаблення габсбурзького централізму, що створило певні умови для культурного розвитку регіону;
- компактне проживання у Львові населення різних національностей, що зумовило формування неповторно-специфічного культурного та наукового мікроклімату;
- прагнення українців та поляків перетворити Галичину зі столицею у Львові в національно-культурний і політичний центр визвольних змагань за майбутнє національних держав і створення значної кількості громадських спілок, які мали б цьому сприяти;
- зосередження у Львові наукових сил — професорів вищих навчальних закладів, вчителів українських і польських гімназій, творчої інтелігенції, молоді, яка навчалася у вищих школах Відня, Кракова, Львова, Праги та інших міст, що об'єднувалися за фаховим та фахово-національним принципом і потребували інформаційного супроводу їх діяльності;
- розшарування громади міста за національною та ідеологічною ознаками;
- національна дискримінація щодо українського студентства.

Незважаючи на відмінність статутних завдань кожного з товариств, їх керівники вважали бібліотеку важливою складовою організаційної структури спілки та надавали їй максимального сприяння у роботі.

Таким чином, можемо констатувати, що у Львові завдяки або ж усупереч обставинам, що склалися у суспільному житті Галичини досліджуваного періоду і набули характеру мотиваційних чинників, була створена розгалужена бібліотечна інфраструктура, яка здійс-

нювала релевантне інформаційне забезпечення науковців, фахівців багатьох напрямів, педагогічних кадрів та студентської молоді.

1. *Bednarski S.* Materiały do historyi o drukarniach w Polsce a mianowice drukarniach lwowskich i prowincjonalnych / S. Bednarski. — Lwów, 1888. — S. 103.
2. Biblioteki na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej: Informator / Oprac.: Urszula Paszkiewicz, Hanna Łaskarzewska, Janusz Szymański, Stanisław Waligórski. — Poznań : [Bogucki Wydawnictwo Naukowe], 1998.
3. *Bober A. W.* Historia drukarni i stowarzyszeń drukarskich we Lwowie / A. W. Bober. — Lwów, 1926. — S. 70.
4. Czcionka. — Lwów, 1873. — № 1. — S. 3.
5. Dwudziestopięćciolecie jubileusz Towarzystwa politechnicznego we Lwowie. 1877—1902. — [Lwów], [1902]. — S. 5.
6. [*Franko I.*] Czytelnia naukowa / [I. Franko] // Kurjer Lwowski. — Lwów, 1890. — 28 marca (№ 87). — S. 1.
7. Krótki pogląd na działalność Towarzystwa Pedagogicznego wraz ze Sprawozdaniem za czas od 18 lipca 1893. do 10 lipca 1894. podane przez zarząd Główny do wiadomości członków na XXVIII. Walnem zgromadzeniu tegoż Towarzystwa od byłem we Lwowie w dniu 14. lipca 1894. — Lwów, 1894. — S. 26.
8. *Kulczycki W.* Wspomnienia z pierwszych lat Lwowskiej Uczelni weterynaryjnej / W. Kulczycki. — Lwów, 1932. — S. 5.
9. Lwów: jego rozwój i stan kulturalny oraz przewodnik po mieście / Skreślił J. Wiczkowski. — Lwów, 1907.
10. VIII Sprawozdanie Rady Zawiadowczej Towarzystwa Biblioteka Słuchaczy Prawa we Lwowie z czynności za czas od 24 października 1881 do 1 listopada 1882. — Lwów, 1882. — S. 4.
11. Początki działalności Cytelni Akademickiej we Lwowie 1867—1877 // Roczniki Biblioteczne. — 2001. — S. 199—214.
12. Przewodnik dla Spraw Drukarsko-Litograficznych» — lwowskie czasopismo fachowe z końca XIX wieku // Roczniki Biblioteczne. — 1976. — Z. 1—2. — S. 33—35.
13. Statut galicyjskiego towarzystwa aptekarskiego. — Lwów, 1892. — 16 s.
14. Statut towarzystwa archeologicznego krajowego we Lwowie. — Lwów, 1876. — S. 7.
15. Statut towarzystwa czytelnicy akademickiej w uniwersytecie lwowskim. — Lemberg, 1867. — S. 1.
16. Statut towarzystwa czytelnicy akademickiej we Lwowie. — Lwów, 1879. — S. 3.
17. Statut Towarzystwa lesnego galicyjskiego. — Lwów, 1878.

18. Statut Towarzystwa naukowo-literackiego we Lwowie. — Lwów, 1868. — S. 3.
19. Statut towarzystwa opieki nad zabytkami sztuki s kultury. — [Lwów], [1916]. — S. 2.
20. Statut Towarzystwa prawniczego we Lwowi. — [Lwów], [1894]. — S. 3.
21. Ustawa Towarzystwa lekarzy Galicyjskich. — Lwów, 1877. — S. 3.
22. Ustawy Towarzystwa bratniej pomocy kandydatów kształcacych sie we Lwowie na nauczycieli szkół ludowych. — Lwów, 1868. — S. 3.
23. *Андри*. Українські студентські організації у Львові / Андри // Нова Зоря. — 1932. — Ч. 5. — С. 2.
24. *Беч Л. З.* Библиотека Медичної громади / Л. З. Беч // 25-ліття Українського Лікарського Товариства і «Медичної громади». — Львів, 1935. — С. 94.
25. *Беч Л. З.* Начерк історії Медичної громади (1910—1925) / Л. З. Беч // 25-ліття Українського Лікарського Товариства і Медичної громади. — Львів, 1935. — С. 59.
26. Библиотека // Вѣстникъ «Народного Дома». — 1899. — 1 дек. (ч. 205). — С. 1486—1488.
27. Библиотека і позичальня Товариства у Львові // Звіт з діяльності товариства «Просвіта» у Львові за час від 8 квітня 1913 р. до 31 грудня 1920 р. — Львів, 1921. — С. 91.
28. Вѣсти изъ «Народного Дома» // Вѣстникъ «Народного Дома». — 1897. — 1 сент. (ч. 178). — С. 1313.
29. Вѣсти изъ «Народного Дома» // Вѣстникъ «Народного Дома». — 1910. — Март (ч. 3). — С. 34.
30. *Возняк Я.* До історії української наукової і просвітньої організації в Галичині 1848 р. / Я. Возняк // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. — Т. 110. — С. 163.
31. *Ганкевич Я.* Товариство укр[аїнських] студентів політехніки «Основа» у Львові / Я. Ганкевич // Історичний огляд життя в студентських українських організаціях / Зібрав і видав З. Кузеля. — Львів, 1908. — С. 78.
32. *Грицак Я. Й.* Формування академічного статусу Наукового Товариства ім. Шевченка / Я. Й. Грицак // Т. Шевченко і українська національна культура : матеріали наукового симпозиуму, Львів, 8—9 червня 1989 р. — Львів, 1990. — С. 70.
33. *Грушевський М.* Про українську мову і українську школу / М. Грушевський. — К., 1991. — С. 10.
34. Державний архів Львівської області (далі — ДАЛО). — Ф. 280, оп. 1.
35. ДАЛО. — Ф. 297, оп. 1, од. зб. 2. — Арк. 21.
36. ДАЛО. — Ф. 299, оп. 1, спр. 13.
37. *Дашкевич Я.* Михайло Грушевський — творець концепції української національної науки / Я. Дашкевич // НТШ і українське національне від-

- родження : зб. наук. пр. і матеріалів наук. секції НТШ. Берез., 1990. — Львів, 1992. — С. 66.
38. 25 літ діяльності українського технічного товариства. 1909—1934. — Львів, 1934.
  39. Державний архів Івано-Франківської області. — Ф. 279, оп. 1, спр. 172. — Арк. 9.
  40. Диплом про присвоєння А. С. П[етрушевичу] звання почесного члена товариства «Академічний кружок». 1872 // ЛННБУ ім. В. Стефаника. Від. рукописів. — Ф. 77, од. зб. 2. — 7 арк.
  41. *Дорошенко В.* Бібліотека НТШ у Львові / Володимир Дорошенко // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. — Нью-Йорк ; Париж, 1961. — Т. 171: Збірник філологічної секції. т. 30. — С. 10.
  42. *Дорошенко В.* Професор д-р Зенон Кузеля як бібліограф / В. Дорошенко // Збірник на пошану З. Кузеля. — Париж ; Нью-Йорк ; Мюнхен ; Торонто ; Сідней, 1962. — С. 89.
  43. Енциклопедія Українознавства: слов. частина. — Перевид. в Україні. — Львів, 1996. — Т. 5.
  44. *Єфремов С.* Історія українського письменства / С. Єфремов. — К., 1919. — Т. 2. — С. 129.
  45. Загальні збори товариства ім. Шевченка // Діло. — 1886. — 23 грудня (ч. 41). — С. 3.
  46. *Зашкільняк Л.* Львів як центр формування української науки (друга половина XIX ст.) / Л. Зашкільняк // Lwów — miasto, społeczeństwo, kultura. — Kraków, 1998. — S. 387—402.
  47. Зорл Галицка. — 1848. — 5 верес. (ч. 17). — С. 1.
  48. Інструкція Комітетам і Секціям «Педагогічно-наукової Комісії». Секціям по заснуванню педагогічно-наукової бібліотеки й читальні у Львові та рухомих бібліотек // Учительське Слово. — 1923. — Ч. 2. — С. 49—56.
  49. Інструкція «Педагогічно-наукової комісії» // Учительське Слово. — 1914. — Ч. 19. — С. 346—347.
  50. *Ісаєвич Я.* Історія писемності, книговидання і бібліотек. Проблеми періодизації : виступ на пленарному засіданні Міжнар. наук. конф. «1000-річчя літописання та книжкової справи в Україні» / Ярослав Ісаєвич // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / редкол.: О. Онищенко та ін. — К. : НБУВ, 2000. — Вип. 3. — С. 7.
  51. Історичний очерк розвою Товариства «Дружній Лихвар», опісля «Академічне братство». 1871—1885 / передм. д-ра І. Франка // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. — 1903. — Т. 55, кн. 5. — С. 1—26. — (Miscellanea).

52. Історія заснування Народного дому та фондоутворювача його бібліотеки // ЛННБУ ім. В. Стефаника. Від. рукописів. — Ф. 9, оп. VII, од. зб. 3896/4. — 9 арк.
53. Історія Львова. — К., 1984. — С. 400.
54. Історія Наукового Товариства ім. Шевченка. — Нью-Йорк : Наукове Товариство ім. Шевченка, 1949. — С. 15.
55. *Ковалюк Р.* Український студентський рух на західних землях XIX—XX ст. / Р. Ковалюк — Львів, 2001. — С. 102.
56. *Колосовська О.* Бібліотека Народного Дому: з історії формування фондів / Ольга Колосовська // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника : зб. наук. пр. — Львів, 2002. — Вип. 9/10. — С. 114—134.
57. *Кондратюк К. К.* Нариси історії українського національно-визвольного руху XIX ст. / К. К. Кондратюк. — Т., 1993. — С. 10.
58. *Кревецький І.* Бібліотека Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові / І. Кревецький // Літературно-Науковий Вісник. — 1905. — Т. 31, кн. 7.
59. *Крип'якевич І.* Бібліотека українського педагогічного товариства / І. Крип'якевич // Письмо з Просвіти. — 1913. — Ч. 9. — С. 266—268.
60. *Крушельницька Л.* Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка у Львові / Лариса Крушельницька // Бібліотека Наукового Товариства ім. Шевченка: книги і люди : матеріали круглого столу; упорядкув. та заг. ред. Л. І. Ільницької. — Львів, 1996. — С. 4.
61. *Крушельницький А.* Іван Франко / Антін Крушельницький. — Львів, 1928. — С. 19.
62. *Кузеля З.* Ціль і значінє студентських (кружкових) бібліотек / Зенон Кузеля. — Львів, 1910. — 9 с.
63. *Кунанець Н.* Бібліотеки Товариства «Просвіта» — особливості діяльності / Наталія Кунанець // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника : зб. наук. пр. — Львів, 2003. — Вип. 11. — С. 181—188.
64. *Кунанець Н.* Мандрівні бібліотеки товариства «Просвіта» Галичини: перша половина XX ст. / Наталія Кунанець // Бібліотечна планета. — 2005. — № 1. — С. 31—33.
65. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Від. рукописів. — Ф. 1, оп. 1, од. зб. 199. — Арк. 6.
66. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Від. рукописів. — Ф. 166, од. зб. 1. — 22 арк.
67. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Від. рукописів. — Ф. 166, оп. 1, од. зб. 8.
68. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Від. рукописів. — Ф. 166, од. зб. 15. — Арк. 3.
69. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Від. рукописів. — Ф. 116, од. зб. 20.
70. *Макарчук С. А.* Этносоциальное развитие и национальные отношения на западноукраинских землях в период империализма / С. А. Макарчук. — Львов, 1983. — С. 88.

71. *Мороз М.* Огнище духовного життя : сторінка громадської діяльності Івана Франка // Жовтень. — 1983. — № 8. — С. 106.
72. *Мудрий В.* Український університет у Львові (1921—1925) / В. Мудрий. — Нюрнберг, 1948. — С. 22.
73. *Назарук О.* Хроніка руху української академічної молодіжи у Львові / О. Назарук, О. Охрімівич // Історичний огляд життя в студентських українських організаціях / зібрав і видав З. Кузеля. — Львів, 1908. — С. 17.
74. *Назарук О.* Хроніка руху української академічної молодіжи у Львові / О. Назарук, О. Охрімівич // Альманах в пам'ять 40-вих роковин заснування товариства «Січ» у Відні / упоряд. і вид.: З. Кузеля, М. Чайківський. — Львів, 1908. — С. 415—416.
75. Нарис історії «Просвіти» / Р. Іваничук, Т. Комаринець, І. Мельник, А. Середяк. — Львів ; Краків ; Париж, 1993. — С. 38.
76. Наукова діяльність товариства імені Шевченка в 1896 і 1897 р. // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. — 1898. — Т. 21, кн. 1. — С. 13.
77. *Осадця О.* Видання музичного товариства «Боян» / Ольга Осадця // Бібліотека — науці : зб. наук. пр. — К. : Наук. думка, 1990. — С. 137—144.
78. Отозва руской молодіжи // Діло. — 1882. — 15 (27) верес. (ч. 7). — С. 4.
79. *Палюх О.* До історії бібліотеки львівських друкарів (1868—1900 рр.) / Ольга Палюх // Бібліотеки на західноукраїнських землях : матеріали 2-ї конф., Львів, 29 жовт. 2004 р. / Уклад.: М. Кульчицький, Н. Куланець. — Львів, 2006. — С. 40—43.
80. Правда. — 1874. — Ч. 5.
81. Програма і інструкція для організації діяльності відділів окружного товариства «Взаїмна Поміч учительства» // Учительське Слово. — 1913. — 15 лип. (ч. 18). — С. 402—403.
82. Протокол зборів товариства від 19.03 1912 р. // ДАЛО. — Ф. 293, оп. 1, спр. 2. — Арк. 23.
83. Русско-народный Институтъ «Народный Домъ» во Львовѣ // Вѣстникъ «Народного Дома». — 1882. — Ч. 1 (1 дек.). — С. 2.
84. Русско-народный Институтъ «Народный Домъ» во Львовѣ // Вѣстникъ «Народного Дома». — 1883. — Ч. 2 (1 янв.). — С. 5.
85. Справозданє бібліотекарське за 1886/87 рік // ДАЛО. — Ф. 297, оп. 1, од. зб. 11. — 3 арк.
86. Статут Рідної школи Українського педагогічного товариства. — Львів, 1937. — С. 4.
87. Статут товариства «Взаїмна поміч українського вчительства». — Львів : Накл. ВПУВ, 1905. — С. 5.

88. Товариство українських студентів політехніки «Основа» у Львові // Шляхи. — 1914. — Ч. 12—13. — С. 202—203.
89. Товариство українських студентів політехніки «Основа» у Львові : нарис з історії товариства Я. Ганкевича // ЛННБУ ім. В. Стефаника. Від. рукописів. — Ф. 1, оп. 1, од. зб. 471. — 2 арк.
90. *Токарський Ю.* Дубляни: історія аграрних студій 1856—1949 / Львівський державний аграрний університет / Ю. Токарський. — Львів : Інститут українознавства НАН України, 1996.
91. Устав товариства «Академічна громада» у Львові. — Львів, 1908. — С. 3.
92. Учитель. — 1923. — Ч. 1. — С. 10—11.
93. *Феденко П.* Український громадський рух у ХХ ст. / П. Феденко. — Подєбради, 1934. — С. 47.
94. *Франко І.* З історії української молодіжи в Галичині, 1871—1884 / Іван Франко // Записки Наукового Товариства імени Шевченка. — 1903. — Т. 55, кн. 5. — С. 2—14. — (Miscellanea).
95. *Франко І.* Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів : у 50 т. — К., 1984. — Т. 41.
96. XVII Sprawozdanie Rady Zawiadowczej Towarzystwa Biblioteka Sluchaczów Prawa we Lwowie z czynności za czas od 5 list[opada] 1889 do 10 październik[ia] 1890. — Lwów, 1890. — S. 3.
97. *Ханик Л.* З історії хорového товариства «Львівський Боян» / Л. Ханик // Українське музикознавство. — К., 1969. — Вип. 5.
98. ЦДІА України у Львові. — Ф. 130, оп. 1, спр. 780. — Арк. 195.
99. ЦДІА України у Львові. — Ф. 146, оп. 25.
100. ЦДІА України у Львові. — Ф. 206, оп. 1, спр. 29. — Арк. 4.
101. ЦДІА України у Львові. — Ф. 309, оп. 1.
102. Центральна Педагогічна Бібліотека // Учительське Слово. — 1932. — Ч. 8. — С. 197.
103. Центральна Педагогічна Бібліотека // Учительське Слово. — 1933. — Ч. 6. — С. 133.
104. *Цмайло-Кульчицький В.* Товариство «Кружок правників» у Львові / В. Цмайло-Кульчицький // Історичний огляд життя в студентських українських організаціях / зібрав і видав З. Кузеля. — Львів, 1908. — С. 73.
105. *Юцишин І.* Педагогічно-наукова Комісія при товаристві «Взаїмна поміч галицьких і буковинських учителів і учительок» / І. Юцишин // Учительське Слово. — 1914. — Ч. 9—10. — С. 161—166.